

*Золотарьова Н. І.,
доктор юридичних наук, доцент
професор кафедри адміністративної
діяльності Національної академії
внутрішніх справ*

ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ЯК ОДИН ІЗ ПРИНЦИПІВ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Стаття 7 Закону України “Про Національну поліцію” визначає, що під час виконання своїх завдань поліція забезпечує дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, і сприяє їх реалізації. Обмеження прав і свобод людини допускається виключно на підставах та в порядку, визначених Конституцією і законами України, за нагальної необхідності і в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції. Здійснення заходів, що обмежують права та свободи людини, має бути негайно припинене, якщо мета застосування таких заходів досягнута або відсутня необхідність подальшого застосування таких заходів. Поліцейським за будь-яких обставин заборонено сприяти, здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь-яких форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання. У разі виявлення таких дій кожен поліцейський зобов’язаний негайно вжити всіх можливих заходів до припинення таких дій та обов’язково доповісти безпосередньому керівництву про факти катування та наміри їх застосування. У випадку приховування фактів катування або інших видів неналежного поводження поліцейськими, керівник органу протягом доби з моменту отримання відомостей про вищезазначені факти зобов’язаний ініціювати проведення службового розслідування та притягнення винних до відповідальності. У разі виявлення таких дій поліцейський зобов’язаний повідомити про це орган досудового розслідування, уповноважений на розслідування відповідних злочинів, вчинених поліцейськими.

У діяльності поліції забороняються будь-які привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Відповідно ст. 9 Загальної декларації прав людини ніхто не може зазнавати безпідставного арешту та затримання. Це положення більш конкретизоване у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права, згідно ст. 9 якого нікого не може бути піддано свавільному арешту чи триманню під вартою, а також

позбавлено волі інакше, як на підставах і відповідно до процедури, встановленої законом; тримання під вартою осіб, які чекають судового розгляду, не має бути загальним правилом, але звільнення може ставитись у залежність від подання гарантій явки на суд, явки на судовий розгляд у будь-якій іншій його стадії і, в разі необхідності, явки для виконання вироку. Оскільки обвинуваченого не визнано судом винним, то в силу презумпції невинуватості має діяти презумпція залишення його на волі. На органах обвинувачення в такому випадку лежить тягар доведення того, що інший запобіжний захід не забезпечить належної поведінки обвинуваченого на волі та перешкоджатиме розслідуванню справи.

Стаття 3 Конституції України визначає що «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю».

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Отже, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Наведене положення стисло відтворює зміст концептуальних засад преамбули Загальної декларації прав людини, чим власне і має обумовлюватись відповідність приписів Конституції України міжнародним стандартам прав людини. Принципово важливим є визнання людини соціальною цінністю: адже це означає, що людина є цінністю не тільки для самої себе, а й для всього суспільства, для соціуму. Причому оскільки ця цінність є найвищою, то жодне інше явище не може поціновуватись суспільством вище, аніж людина, не може, так би мовити, перевершити її цінність. Усі інші соціальні цінності мають бути підпорядковані, субординовані цінності людини.

Права і свободи людини – це певні можливості людини, необхідні для задоволення потреб її нормального існування та розвитку в конкретно-історичному соціумі, котрі об'єктивно зумовлюються досягнутим рівнем розвитку суспільства і мають бути загальними й рівними для всіх людей. Відмінність між правами і свободами людини є не абсолютною, а відносною.

Президент України 25 серпня 2015 року затвердив Національну стратегію у сфері прав людини. Затвердження Національної стратегії зумовлено необхідністю вдосконалення діяльності держави щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини, створення дієвого механізму захисту в Україні прав і свобод людини, вирішення системних проблем у зазначеній сфері. Стратегія спрямована на об'єднання суспільства довкола розуміння цінності прав і свобод людини, які захищаються на основі принципу рівності та без дискримінації. Метою реалізації Стратегії є забезпечення пріоритетності прав і свобод людини як визначального

чинника під час визначення державної політики, прийняття рішень органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

Стратегія запроваджує системний підхід до виконання завдань та забезпечує узгодженості дій органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері прав і свобод людини, створює в Україні ефективний (доступний, зрозумілий, передбачуваний) механізм реалізації та захисту прав і свобод людини.

Законодавець створив модель взаємин поліції та громадян, яка забезпечує необхідний баланс між правами поліції та правами громадян. Відповідно до ч. 2 ст. 63 Конституції України, підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист.

Гарантією дотримання прав громадян є те, що поліція діє неупереджено, а свої дії узгоджує тільки з законом. Правовий статус поліції підкріплений положенням про неможливість виконання нею будь-яких дій або утримання від них, якщо вони суперечать чинному законодавству.

Стаття 21 Конституції України визначає, що усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Стаття 22 Конституції України заклала можливість обмеження за допомогою закону багатьох прав людини за наявності певних підстав (наприклад, ч. 3 ст. 34, ч. 2 ст. 35, ч. 1 ст. 36). Тому коментоване положення слід розуміти так, що в Конституції (та й в інших законах) не можуть бути введені нові підстави правообмеження, крім тих, які вже конституційно закріплені.

Стаття 64 Конституції України наголошує, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією.

В умовах дії правових режимів воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції.

Поліція стоїть на захисті прав будь-якої людини, незалежно від її походження, стану, расової чи національної належності, громадянства, віку, мови та освіти, ставлення до релігії, статі, політичних та інших переконань. Проте викладене дає підстави працівникам поліції для притягнення до відповідальності будь-якої особи, яка вчинила кримінальне правопорушення або адміністративне, незважаючи на соціально-правові ознаки особи порушника, тобто в статті безпосередньо закріплено принцип, згідно з яким «всі рівні перед законом».

Чинне законодавство надає право поліції тимчасово обмежувати права та свободи громадян, якщо без цього не можуть бути виконані належним чином покладені на неї обов'язки. Таке обмеження може бути застосоване тільки на підставі закону.

Вимоги з боку поліції щодо виконання громадянами будь-яких дій, заборони їх здійснення з посиланням при цьому на підзаконний, відомчий акт чи вказівку керівництва, при невідповідності їх закону або за відсутністю законодавчих норм, спричиняють явне обмеження прав громадян і будуть неправомірними. У всіх випадках обмеження прав громадянина працівники поліції повинні роз'яснити йому підстави такого обмеження.

Конституція закріплює право кожної людини на повагу до її гідності (ст. 28), встановлюючи: ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність поводження. Конституція закріплює повагу до людської гідності, у зв'язку з чим встановлює норму, за якою катування та інші жорстокі, нелюдські або такі, що принижують гідність особи, види поводження і покарання є грубим порушенням прав людини. Ця норма відтворює відповідні положення Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження і покарання, прийнятої в 1984 р., учасницею якої є Україна.

Перш за все слід мати на увазі, що заборона катувань, жорстокого або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання згідно з міжнародним правом є абсолютною. Це означає, що навіть виключні обставини, такі, як стан або загроза війни, внутрішня політична нестабільність або інші надзвичайні обставини не можуть служити виправданням катувань чи інших вказаних у Конституції видів поводження або покарання.

По-друге, гідність людини залишається й тоді, коли її притягнуто до адміністративної відповідальності, або ж коли проти неї здійснюється кримінальне переслідування чи відбуття кримінального покарання, перебування її в різного роду закритих установ, чи перебування на примусовому медичному лікуванні. Тобто притягнення особи до відповідальності або ж обмеження її в правах та свободах не має супроводжуватись жорстоким, нелюдським чи іншим поводженням, що принижує людську гідність. Різні тортури, катування в будь-якому його вигляді як найбільш жорстокий та нелюдський вид поводження з людиною не може мати місця, в тому числі і в сфері кримінальної юстиції. При визначенні мети покарання закон прямо встановлює, що кримінальне покарання не має на меті завдати фізичних страждань або принижувати людську гідність.

По-третє, згідно з чинним законодавством вчинення катувань та інших видів жорстокого поводження з людиною з боку будь-якої особи є тяжким злочином, відносно якого заборонені всякі посилання на «наказ вищестоящего начальника або державної влади», «виключні обставини» тощо.

Стаття 24 Конституції України зазначає, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

Рівність людей – це фактична, реальна однаковість їхніх соціальних можливостей у використанні прав та свобод людини й у виконанні соціальних обов'язків. Зважаючи на об'єктивно зумовлену, закономірну неоднаковість властивостей, особистих здібностей, реальних можливостей кожної людини та особливість, унікальність індивідуальних умов її життя, соціальна нерівність як неминучий результат і вияв такої неоднаковості може бути частково послаблена, пом'якшена за допомогою спеціальних заходів (пільг або ж обмежень) з боку держави та інших суб'єктів суспільства.

Не може бути у діяльності поліції привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Ісаков П. М.,

*кандидат історичних наук, начальник
психологічного факультету Інституту
кримінально-виконавчої служби,
полковник внутрішньої служби*

ПЕНІТЕНЦІАРНА ПРОБАЦІЯ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

Одним із найважливіших напрямів реформування Державної кримінально-виконавчої служби України та однією з актуальніших проблем захисту прав людини, яка перебуває в конфлікті із законом, є ефективна розбудова та функціонування пенітенціарної пробації.

Згідно зі статтею 11 (Пенітенціарна пробація) Закону України від 5 лютого 2015 року № 160-VIII «Про пробацію» пенітенціарна пробація – це підготовка осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення з метою трудового і побутового влаштування таких осіб після звільнення за обраним ними місцем проживання.

Орган пробації разом з державними органами та органами місцевого самоврядування сприяють засудженим, які готуються до звільнення, у визначенні місця проживання після звільнення, влаштуванні до спеціалізованих установ для звільнених, госпіталізації до закладів охорони здоров'я осіб, які потребують стаціонарної медичної допомоги, працевлаштуванні працездатних осіб.

Спільним наказом Міністерства юстиції України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства внутрішніх справ України від 3 квітня 2018 року № 974/5/467/609/280 «Про затвердження Порядку взаємодії установ виконання покарань, уповноважених